

OCJENE I PRIKAZI

KATALOG ARAPSKIH, TURSKIH, PERZIJSKIH I BOSANSKIH RUKOPISA HISTORIJSKOG ARHIVA SARAJEVO, Svezak treći, obradio Hamza Lavić, Historijski arhiv Sarajevo, Sarajevo, 1443/2022, XXXIV + 370 str.

Predstavljanje Orijentalne zbirke Historijskog arhiva Sarajevo započeo je Rašid Hajdarović tekstom „Orijentalna zbirka Arhiva grada Sarajeva“ (*Glasnik Društva arhivâ i arhivskih radnika, god. 1960. i 1962*). Prva dva sveska *Kataloga arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa* ove zbirke uradili su Mustafa Jahić (Svezak prvi, 2010) i Haso Popara (Svezak drugi, 2011). Ovih dana iz štampe je izašao i treći svezak *Kataloga arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa* priređivača mr. Hamze Lavića u kojem su obrađeni rukopisi koje je Historijski arhiv Sarajevo svojevremeno otkupio od jajačke ulemanske porodice Okić.

Porodica Okić je doselila iz Mađarske nakon poraza Osmanlija pod Bečom i Karlovačkog mira kojim je Osmansko Carstvo izgubilo teritorije bivšeg Budimskog pašaluka. Okići su, poput drugih bošnjačkih familija sa ovoga prostora, krenuli u muhadžirluk i skrasili se u jajačkoj tvrđavi, u mahali Sinan-begova mesdžida u kojem su članovi ove porodice imamsku dužnost vršili s koljena na koljeno kroz sedam generacija. Ova praksa i tradicija prekinuta je smrću Ismail-efendije Okića, djeda Tajib-ef. Okića. Spomenute činjenice daju nešto svjetla na sadržaj i porijeklo zbirke rukopisnih djela obrađenih u ovom svesku *Kataloga*.

Kako je riječ o trećem svesku *Kataloga* kojeg ovdje predstavljamo, mr. Hamza Lavić se držao istih kriterija i principa koje su definisali i primijenili priređivači prva dva sveska, Mustafa Jahić i Haso Popara.

U ovome trećem svesku ukupno je kataloški obrađeno 169 kodeksa sa po jednim djelom, te 32 kodeksa sa po dva ili više djela u jednom kodeksu.

Na arapskom jeziku je 170 djela, na turskom 93, perzijskom 10 i na bosanskom, pisana arapskom grafijom, tri djela. Najstariji prijepis u ovom svesku *Kataloga* potječe s početka 15. stoljeća (818/1415. godine), a nekoliko djela iz jednog kodeksa prepisano je krajem 16. stoljeća.

Posebnu pažnju privlače djela bosanskohercegovačkih autora – Sarajlija, Mostaraca, Tuzlaka, Duvnjaka i Gornjevakufliana.

Katalog je opremljen uobičajenim Uvodom, dok su na kraju doneseni indeksi autora, djela, prepisivača, vlasnika i vakifa.

Ovim sveskom *Kataloga* javnost će biti upoznata o značajnom segmentu pisanoga naslijeđa na našim prostorima, a znanstvenici dobiti izazov za višestruka istraživanja i materijal za brojne teme iz ove oblasti.

S prijevodom kataloga tešanjskih rukopisa mr. Hamza Lavić je najavio, a sa ovim *Katalogom* potvrdio da stasaju mlade snage koje će htjeti, znati i moći da se bave bogatim pisanim naslijeđem koje su nam u amanet preci ostavili.

Ismet Bušatlić

Alma Omanović-Veladžić, HRONIKA MUHAMEDA ENVERIJA KADIĆA KAO IZVOR ZA IZUČAVANJE KULTURNE HISTORIJE BOSNE I HERCEGOVINE, Univerzitet u Sarajevu – Orientalni institut, Sarajevo, 2021, 755 str.

Studija *Hronika Muhameda Enverija Kadića kao izvor za izučavanje kulturne historije Bosne i Hercegovine* nastala je na temelju modificirane i dopunjene doktorske disertacije koju je autorica Alma Omanović-Veladžić 2014. godine odbranila na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu. Publicirana je 2021. u ediciji *Posebna izdanja* Orijentalnog instituta u Sarajevu. Sastoji se od tri iscrpna poglavlja s dužim ili kraćim potpoglavljima, pisana na sedamsto pedeset pet stranica. Autorica je svoja istraživanja sprovedla koristeći se rukopisom autografa pohranjenim u rukopisnom fundusu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, a čije su stranice uvezane u dvadeset osam svezaka.

S obzirom na to da je kulturna historija u fokusu njezina izučavanja, Alma Omanović-Veladžić u Uvodu (str. 9-13) donosi definicije pojmova kultura i kulturna historija, pozivajući se na vodeće stručnjake za tu oblast. Potom se osvrće na vrstu građe relevantne za izučavanje bosanskohercegovačke prošlosti, naročito podcrtavajući značaj Kadićeve *Hronike*, koju smatra primarnim izvorom vremena o društvenom, političkom, vojnom, privrednom, vjerskom i kulturnom životu ovih prostora. Nastavlja pojedinostima o sadržaju studije, te detaljnim obrazloženjima i napomenama o metodama kojima se služila prilikom izrade knjige. Uvodna razmatranja završava suptilno navodeći teškoće na koje je nailazila prilikom obrade svezaka, s obzirom na obimnost i raznovrsnost građe.

Prvo poglavlje, naslova „Muhamed Enveri Kadić, Enverī (1855-1931)”, podijeljeno je na pet potpoglavlja (str. 15-74) kroz koja su potanko prezentirani podaci iz života i djela ovog autora. Alma Omanović-Veladžić najprije donosi kraću biografiju potkrijepljenu izvorima i fotografskim prilozima. Potpoglavlje „Kadić kao autor” dalje se dijeli na dvije manje cjeline u kojima se autor predstavlja kao historičar, kroničar, pjesnik i epigrafičar, a potom se donosi popis njegovih ostalih rukopisa i radova. Temeljem uvida u rukopisnu građu Gazi Husrev-begove biblioteke, Bošnjačkoga instituta, Historijskog

arhiva Sarajevo te Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, u potpoglavlju „Kadić kao prepisivač rukopisâ” autorica najprije kronološki navodi njegove datirane rukopise, a potom predstavlja i one čija godina prijepisa nije poznata. Četvrtim potpoglavljem predstavljeni su rukopisi koji su nekoć bili dio Kadićeve biblioteke, a danas su dio bogatoga rukopisnog fundusa Gazi Husrev-begove biblioteke, obrađeni kroz nekoliko svezaka kataloga, o kojima autorica donosi uredne bilješke. Posljednje potpoglavlje, „Drugi o Kadiću i njegovom stvaralaštvu”, znanstveno odgovorno i etički pruža pregled dosadašnjih radova o njegovu životu i djelu.

Obimom najmanje poglavlje naslovljeno je „Kadićeva *Hronika* i njeni izvori” (str. 75-96). Omanović-Veladžić ovdje se bavi opisom samoga rukopisa i donosi tabelarni pregled svezaka s godinama koje svaki od njih obuhvaća. Služeći se navodima sadržanim u samom rukopisu, u potpoglavlju „Nad izvorima Kadićeve *Hronike*” autorica bilježi popis djela kojima se Kadić služio prilikom pisanja. U prvom redu izdvaja stare osmanske historije i literaturu, historije bošnjačkih autora i njihova brojna rukopisna djela, potom različite medžmue – privatne bilježnice, sidžile – protokole Sarajevskog šerijatskog suda, te pojedine osmanske i bosanske novine i časopise.

Najopsežniji dio studije čini treće poglavlje naslova „Rukopisna građa Kadićeve *Hronike*” (str. 97-569). S obzirom na obimnost rukopisa, autorica se odlučila za selekciju i prezentiranje historijske, kulturno-historijske i književno-historijske građe. Među ostalima, u historijsku građu uvrstila je dokumente izdavane od strane zvaničnika Osmanskoga Carstva, bilješke o državnim funkcionerima i uživateljima timara, te pečate. Posve očekivano, ovdje dominira kulturno-historijska građa, a u fokusu autoričine interpretacije našle su se vakufname, ljetopisne bilješke iz medžmua bošnjačkih autora, različite bilješke o esnafima, hadžijama, vjenčanjima i razvodima, umrlima, prelascima na islam, zanimljive dozvole za pravljenje sira kačkavalja, te isporuku ćumura. Dragocjen odabir predstavljaju i razglednice, fotografije, tlocrti, dokumenti, ceduljice i različiti isječci iz novina. U književno-historijsku građu Omanović-Veladžić uvrstila je biografije i izvode o istaknutim bosanskohercegovačkim ličnostima, te poeziju i prozu. Radi boljeg i jednostavnijeg pregleda, autorica navedenu građu predstavlja prolazeći kroz svaki svezak *Hronike*, navodeći tačne godine na koje se odnose. Dragocjen dio ovoga poglavlja su i podnožne napomene kojima autorica upućuje na znanstvenu literaturu relevantnu za dalja istraživanja ili dodatne informacije o određenoj temi.

Slijede Zaključna razmatranja (str. 571-580), sažetak na engleskom jeziku (str. 581-583) te Rječnik termina (str. 585-596). Potom slijedi popis skraćeni- ca i korištenih izvora i literature te bogat indeks vlastitih imena i geografskih pojmova, sadržan na sto trideset stranica.

Studija *Hronika Muhameda Enverija Kadića kao izvor za izučavanje kul-*

turne historije Bosne i Hercegovine autorice Alme Omanović-Veladžić važan je doprinos koji ovo djelo iznova aktualizira. U situaciji kada su brojni drugi izvori za proučavanje kulturne povijesti Bosne i Hercegovine trajno nedostupni ili uništeni, Kadićeva *Hronika* dobiva na značaju, a ova studija predstavlja nezaobilazan vodič i uveliko olakšava kretanje kroz obiman materijal sadržan u njoj.

Aida Smailbegović

PRILOZI ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU 70/2020, Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, Sarajevo, 2021, 261 str.

Časopis *Prilozi za orijentalnu filologiju* među rijetkim je naučnim časopisima sa višedecenijskom tradicijom i kontinuitetom objavljivanja u Bosni i Hercegovini. Jubilarni 70. broj časopisa *Prilozi za orijentalnu filologiju* objavljen je koncem 2021. godine. Ovaj značajan jubilej ostao je u sjeni zbog globalne situacije izazvane pojavom epidemije SARS-COV 2, stoga ovim putem želimo skrenuti pažnju na značaj objavljivanja ovog broja časopisa.

Posljednji, 70. broj *Priloga za orijentalnu filologiju* sadrži ukupno devet radova koji su, u skladu s uređivačkim opredjeljenjem časopisa, predstavljeni kroz tri sekcije, a prema oblastima koje su u fokusu pažnje ovog časopisa: *filologija (jezik i književnost)*, *historija i diplomatika*, te *kulturna baština*. Važno je naglasiti da svi radovi objavljeni u ovom broju pripadaju kategoriji izvornih naučnih radova. Sekcija *filologija* sadrži četiri rada, od čega dva rada predstavljaju rezultate istraživanja iz oblasti jezika, a dva rada na turskom jeziku odnose se na različite aspekte proučavanja književnih tekstova. U radu Berina Bajrića pod naslovom „Ali-dede Bošnjak o porijeklu arapskog jezika (prema djelu *Muḥādara al-'awā'il wa musāmara al-'awāḥir*)” (str. 1-21), autor osvjetljava znamenito djelo Ali-dede Bošnjaka *Predavanja o prvim i posljednjim događajima*, zadržavajući se na nekoliko ključnih pitanja porijekla i razvoja arapskog jezika, kao „iskonskog, primordijalnog, božanskog i temeljnog jezika”. Drugi rad iz oblasti jezika nosi naslov „Prilog proučavanju sufiksne tvorbe riječi u turskome jeziku: analiza deverbalskih derivacijskih sufiksa za izvođenje imenskih riječi u djelu *Dīvānū Lüġāti 't-Türk'*”, a napisan je od strane autorskog dvojca Edine Solak i Mirze Bašića (str. 23-47). Ovaj je rad ogledan primjer savremenog lingvističkog pristupa klasičnom tekstu, a u njemu autori predstavljaju analizu gramatičkih i značenjskih struktura deverbalskih derivacijskih sufiksa za izvođenje imenskih riječi. Cilj ovakvog pristupa analizi klasičnog teksta jeste da se na primjerima enciklopedijskog

djela *Dîvânü Lügâti't-Türk*, koje sadrži sve osobitosti turkijskih jezika u 11. stoljeću, nastoji razumjeti sufiksalna tvorba riječi u turskom jeziku. U radu Müberre Gürgendereli pod naslovom „Meriç'ten Mostar'a şiiirlerde Rumeli köprüleri” predstavljani su pjesnički zapisi kojima se direktno referira na izgradnju kamenih mostova diljem rumelijskog dijela Osmanskoga Carstva (str. 49-78). Riječ je o šest mostova koji su na prostoru današnje Turske, dva mosta u Grčkoj, dva u Makedoniji, tri u Srbiji i, konačno, sedam na teritoriji Bosne i Hercegovine. Ta pjesnička znamenja kojima je uvijekovječena gradnja ili popravka određenog mosta su uglavnom tarihi koji su dijelom neke duže poetske forme. Tarihima kao svojevrsnim refleksijama na stvarni, ali i aktuelni život posvećen je i posljednji rad u sekciji filologije, autora Mehmeta Nurija Çınarcija i Merime Grabčanović pod naslovom „Müverrih Osmanlı şu'arâ tezkirecileri – Autori osmanskih pjesničkih spomenica (tezkira) kao pjesnici hronograma” (str. 79-102). Ovo istraživanje nudi nove podatke o autorima koji su u svojim pjesničkim spomenicama zabilježili hronograme (tarihe) posvećene značajnijim ličnostima i uglednicima, te kojima su opjevani značajni povodi ili događaji (Ali Şir Nevâyî, Sehî Bey, Ahdî, Beyânî, Âşik Çelebi, Fa'izî, Rizâ, Isma'îl Belîğ, Esrâr Dede, Sâlim, Hâtibî, Esad Efendi, Şeyhülislam Ârif Hikmet).

U odjeljku *Historija i diplomatika* predstavljena su dva rada. Rad autorice Elme Korić pod naslovom „O sultaniji Esme i njenim vezama s Bosnom” osvjetljava ličnost osmanske sultanije Esme (str. 103-129). Sultanija Esma kâcer je sultana Ahmeda III, a živjela je u 18. stoljeću (1726–1788). Kao što se to nerijetko desi u historiografiji, i u slučaju ove sultanije došlo je do određene zabune koja je rezultirala poistovjećivanjem sa drugom osobom istog imena. Osim što ovim radom, a na temelju relevantnih izvora i građe, otklanja sve nedoumice u vezi sa identitetom sultanije Esme, doprinos rada Elme Korić ogleda se i u kontekstualiziranju ove ličnosti i njenih zadužbina u Bosni i Hercegovini, budući da je ona bila supruga valije Bosanskog ejaleta Muhsinzade Mehmed-paše i jedna od vakifa objekata izgrađenih u Bosni tokom 18. stoljeća. Rad Dine Mujadževića pod naslovom „O osmansko-europskom transferu geografskog znanja: Poglavlja o Bosni, Hercegovini i Slavoniji u risali *Târîh-i Belğrâd*” (str. 131-183) tematizira, kako to i sam autor ističe, „u regionalnoj osmanistici neobrađeno djelo” *Povijest Beograda*, nastalo najvjerojatnije 1685–1686. godine. U djelu su predstavljeni opisi današnjih teritorija Srbije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Crne Gore, Mađarske, Rumunije, Slovačke, Slovenije, Austrije, Češke i Njemačke. Na osnovu autorovog uvida u rukopis djela, radi se o svojevrsnom vodiču za navedena područja. Doprinos ovog rada ogleda se u akcentiranju poglavlja o Bosni, Hercegovini i Slavoniji, te u nastojanju da se odredi u kojoj je mjeri kao osnova za izradu ovog djela korišteno daleko poznatije djelo *Atlas Maior*, nastalo u približnom vremenskom

periodu. Uz opservacije o nastanku, naslovu i autorstvu djela *Povijest Beograda*, autor komentira odabrana poglavlja i revidira postojeću ubikaciju toponima iz poglavlja o bosanskohercegovačkim, hrvatskim i okolnim krajevima.

Sekcija *Kulturna baština* donosi tri rada. Rad pod naslovom „Kulturna baština Bosne i Hercegovine: Digitalizirani rukopisi Specijalne biblioteke ‘Behram-beg’ u Tuzli” autorica Dželile Babović i Madžide Mašić predstavlja dio rukopisa iz rukopisne kolekcije Specijalne biblioteke „Behram-beg” u Tuzli (str. 185-207). Autorice ovim predstavljanjem nastoje ponuditi i analizu jednog dijela ove rukopisne kolekcije, sa posebnim naglaskom na djela bošnjačkih autora, prepisivače rukopisa i njihove vakife, znamenita i rijetka djela te višejezične rukopise. Osim toga, autorice spomenutim radom ističu važnost digitalizacije i primjene savremenih tehnologija u zaštiti, očuvanju, prezentiranju i distribuciji djela iz bogatog kulturno-historijskog naslijeđa.

Radom „Sûdî-i Bosnevî'nin Hâfiz Divanı şerhi üzerine bazı dikkatler – Neka promišljanja o Sudijevom komentaru Hafizova Divana” (str. 209-219) autorica Şerife Yalçinkaya razmatra pitanje razumijevanja Sudijeve metode analize riječi, pojmova i metafora u književnim tekstovima. Pored toga, autorica nastoji pojasniti Sudijevu metodu komentiranja osnovnog teksta na primjeru pojedinačnog bejta.

Haris Dervišević u radu „Prilog likovnoj analizi arapskih rukopisa iz rukopisnog fonda Gazi Husrev-begove biblioteke: Rukopisi prepisivača Mushafa” ukazuje na dvanaest prijepisa Kur'ana iz kolekcije Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, datiranim u 17. i 18. stoljeće. Ove su prijepise ispisali, što je od naročitog značaja za ovo predstavljanje, bosanskohercegovački prepisivači. Autor je, kako sam naglašava, primijenio likovnu, paleološku i kodikološku analizu navedenih rukopisa, a komparativnom metodologijom je nastojao utvrditi određene razlike u kvaliteti ispisa.

Odjeljak *Ocjene i prikazi* (str. 247-261) broji sedam prikaza značajnih studija iz oblasti koje se predstavljaju ovim časopisom. Prikazi studija su prema sljedećem redosljedju: Mirza Sarajkić, *Pjesnici Temmuza: uvod u savremenu arapsku poeziju* (Esad Duraković); Nedim Zahirović, *The Register of Ottoman-Venetian Diplomatic Affairs at Leipzig University Library (1625-1640)* (Elma Korić); Berin Bajrić, *Mnemopoetika sufijskog pjesnika: Intertekstualnost i kulturno pamćenje u poeziji Abdullaha Salahuddina Uššakija Salahija* (Dželila Babović); Haso Popara, *Vakufi hadži Ahmed-age i Mustafa-age. Osnove nastanka i razvoja kasabe Ljubinje krajem 16. i početkom 17. stoljeća* (Dželila Babović); Enes Pelidija, *Osmanisti Bosne i Hercegovine do početka 21. stoljeća – biografski i bibliografski podaci*, knjiga II (Faruk Taslidža); Marko Matolić (ur.), *S bosanske granice: Dopisi i izvještaji fra Martina Nedića o stanju u Bosni i Hercegovini objavljeni u Gajevim Novinama (1838-1855)* (Amer Maslo); Mesut Köksoy, *Subha-i Sibyan (Arapça-Türkçe/Farsça*

Manzum Sözlük) Mehmed b. Ahmed er-Rumi el-Bosnevi ve Subha-i Sıbyan'ın Boşnakça Tercümesi (Arapça-Türkçe/Farsça-Boşnakça Sözlük) Hadži Asim Sirčo (Dženana Bračković).

S obzirom na bogatstvo sadržaja 70. broja, te cijeneći sedamdesetogodišnje iskustvo publikovanja, sa zadovoljstvom preporučujemo čitanje časopisa *Prilozi za orijentalnu filologiju*, ne sumnjajući da će i ovi radovi i rezultati koje su oni polučili, biti nezaobilazan izvor za dalja istraživanja u oblasti orijentalne filologije, historije, te kulturne baštine.

Madžida Mašić

NAHĪFĪ MEHMED EFENDĪ, CEVĀHĪRU'L-MENĀKĪB: SOKOLLU MUSTAFA PAŞA'NIN HAYATI (İNCELEME – TENKİTLİ METİN). Hazırlayan: İbrahim Pazan, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2019, 479 str.

Pripadnici obiteljskog klana Sokolovića neprestano privlače pažnju historičara i historičarki, ali i šire čitateljske javnosti. Svojevremeno je monografija Radovana Samardžića o Mehmed-paši Sokoloviću doživjela tri izdanja (1971, 1975. i 1982. godine), a monografija Elme Korić o prvom bosanskom beglerbegu Ferhad-paši Sokoloviću pojavila se 2015, a već naredne 2016. godine doživjela je i svoje drugo izdanje. O Mustafa-paši Sokoloviću, bosanskom sandžakbegu i dugogodišnjem budimskom beglerbegu, još uvijek nije napisana monografija, ali İbrahim Pazan je 2019. godine pripremio izdanje rukopisnog djela *Cevâhiru 'l-menâkib* (Dragulji biografija), koje je zapravo Mustafa-pašina biografija, napisana na osmanskome jeziku. Pazan je naveo podatke o šest rukopisa ovog djela. Tri rukopisa nalaze se u bibliotekama u Istanbulu, a po jedan u Berlinu, Budimpešti i Beču. Za izdanje ovog djela Pazan je koristio rukopis koji se nalazi u Millet Kütüphanesi u Istanbulu, ali je ukazivao na odstupanja od njegovog teksta koja se pojavljuju u ostalim rukopisima (str. 113). Pazan se osvrnuo i na sudbinu rukopisa koji se nalazio u Sarajevu. On navodi da je rukopis bio pohranjen u Zemaljskom muzeju i da je početkom rata u Bosni i Hercegovini izgorio (str. 35-36). Pazan, međutim, nije naveo da je rukopis iz Zemaljskog muzeja prenesen u Orijentalni institut gdje je izgorio kada je ovaj institut zapaljen u topničkom napadu vojnih snaga bosanskih Srba na Sarajevo 17. maja 1992. godine. Budući da ovaj rukopis spominje austrijski osmanist Markus Köhbach u svom djelu *Die Eroberung von Füleki durch die Osmanen 1554*. (Wien etc., 1994), Pazan se ponadao da

je Köhbach od rukopisa dao izraditi mikrofilm. Iz prepiske s Köhbachom mogao je saznati da je Köhbach 1980-ih godina dolazio u Sarajevo radi istraživanja, ali da nije dao uraditi snimke ovog rukopisa. Da bi ukazao na to da je ovaj rukopis nekada postojao, Pazan je na str. 445-446 dao preslike rada Safvet-bega Bašagića „Mustaj Paša Sokolović”, koji je nastao na osnovu ovog rukopisa. Rad je objavljen u *Gajretu* br. 3 i 4, 1924. godine.

Knjiga počinje proslavom (Takdim), koji je napisao predsjednik Republike Turske Recep Tayyip Erdoğan, a zatim slijedi predgovor priređivača (Önsöz). U analizi sadržaja, odnosno u dijelu naslovljenom İnceleme (str. 19-115), Pazan se bavi pitanjem identifikacije autora ovog djela, vremenom njegovog nastanka, iscrpno je opisao rukopisne primjerke djela i njegov sadržaj, odnosno život i karijeru Mustafa-paše Sokolovića. U pogledu identifikacije autora ovoga djela Pazan je, uz zadržku, ustvrdio da je bio kadija, da se zvao Nahifi Mehmed Efendi i da je bio porijeklom iz Isparte (str. 22-25). Postojalo je nekoliko autora koji su imali književno ime Nahifi, pa nije bilo moguće bez ograde utvrditi o kojem se Nahifiju ovdje radi.

Mustafa-paša Sokolović je kao dječak u dobi od šest-sedam godina odveden iz Sokolovića pokraj Rudog u adžemi-oglane. Prve dvije godine proveo je u dvorcu na Galati (Galata Sarayı), a zatim je uzet u dvorac Topkapı (Topkapı Sarayı) (str. 50). Sultanov češnegir (kušač jela) postao je 1553. godine, a prvo mjesto njegovog službovanja izvan dvora bilo je u provincijskoj upravi u Temišvaru (1555). Mustafa-paša je tokom svoje karijere vršio dužnosti sandžakbega Fileka, Klisa, Segedina, Hercegovine i Bosne, a 1566. godine postao je budimski beglerbeg. Na tom položaju ostao je neprekidno sve do 1578. godine, kada je pogubljen. Treba istaknuti da je pri prikazu Mustafa-pašine karijere Pazan koristio i arhivske izvore iz Osmanskog arhiva (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) u Istanbulu, kao i odgovarajuću objavljenu literaturu. Navedeni su i vakufi koje je Mustafa-paša dao podići na području Bosanskog sandžaka i Budimskog ejaleta (str. 100-103).

Najveći dio ove knjige zauzima transkripcija osmanskog teksta rukopisa (str. 119-432). Pazan je također dao i po dva faksimila iz sačuvanih rukopisa ovoga djela, kao i faksimile nekoliko dokumenata, odnosno izvoda iz izvora u kojima se nalaze podaci o karijeri Mustafa-paše Sokolovića (str. 433-463). Poslije popisa arhivskih izvora i literature (str. 465-471) dat je indeks osobnih i geografskih imena (str. 473-479).

Nahifi hvali Mustafa-pašu, navodeći kako je u sandžacima kojima je upravljao zaveo red i pravdu. Iscrpno je opisao Mustafa-pašino osvajanje tvrđave Krupa 1565. godine (str. 284-348). Opisujući osvajanje Krupe, Nahifi donosi zanimljiv detalj. Kada je Mustafa-paša pokrenuo napad na Krupu, bosanski alajbeg Memi Şah-beg prigovorio mu je da napadom na ovu tvrđavu krši sklopljeni mir između Osmanskog Carstva i Habsburške Monarhije.

Nahifi navodi da se Memi Šah-beg drznuo uputiti prigovor Mustafa-paši samo zato što je veliki vezir Ali-paša (Semiz Ali-paša) bio njegov rođak (str. 73, 304-305). U djelu autor piše i o vezama koje je Mustafa-paša održavao s habsburškim komandantima. Tako je spomenuta Mustafa-pašina prepiska, odnosno razmjena darova s Gáspárom Magócsijem, zapovjednikom tvrđave Gyula (str. 184-187).

Pazan je pri identifikaciji geografskih imena koja se pojavljuju u djelu nekoliko puta napravio pogreške. Naprimjer, u transkripciji može se pročitati da se u Bosanskom sandžaku nalazila tvrđava Venvi (str. 313). Pretpostavljam da je Pazan ovdje spojio veznik „ve” i ime tvrđave Novi u jednu riječ pa je dobio nepostojeću tvrđavu Venvi. Dakle, ne radi se o tvrđavi Venvi, nego o tvrđavi Novi na Uni. Pazan je ime jedne tvrđave koja se nalazila pod vlašću Venecije naveo u transkripciji kao Sidnik (str. 59). Ovdje je vjerovatno riječ o Šibeniku. Na str. 422 Pazan je ime jedne mahale u Budimu razriješio kao Kabatyan, međutim, ovdje se radi o Kibtıyan mahalleşi (Romska mahala). Treba kazati da se radi o rijetkim pogreškama, odnosno da je Pazan pažljivo uradio transkripciju osmanskog teksta rukopisa.

Na kraju treba istaknuti da je priređivanjem ovog djela Pazan iscrpno predstavio Mustafa-pašin život i karijeru, ali i dao novi doprinos boljem poznavanju povijesti obiteljskog klana Sokolovića.

Nedim Zahirović

Merhum hafiz Salih efendija Gašević r.a., MEVLUD-I ŠERIF : Uvodna studija, transkripcija teksta i tumač, obradio Emrah Seljaci, NVO Kalem, Bijelo Polje, 2022, 127 str.

Emrah Seljaci, novo ime među istraživačima i teoretičarima naše kulturne baštine, mladi i perspektivni magistar turskog jezika i književnosti, potpisuje rad pod naslovom *Merhum hafiz Salih efendija Gašević r.a., MEVLUD-I ŠERIF, Uvodna studija, transkripcija teksta i tumač*. Zahvaljujući izdavačkoj kući NVO Kalem iz Bijelog Polja, štampana je još jedna u nizu mnogobrojnih studija o mevludskom štivu, čija je bitnost neupitna za muslimane u Bosni i Hercegovini i šire. Studija je izašla iz štampe 2022. godine, a sastoji se od 127 stranica B5 formata (u tvrdom uvezu).

Mevlud, koji predstavlja poeziju spjevanu u slavu rođenja i života posljednjeg Božijeg poslanika Muhammeda, a. s., vijekovima je prisutan u islamskom svijetu. Od dolaska islama na naše prostore mevlud je rasprostranjen u različitim formama i prepisivan po našim šeherima, kasabama i selima. Iz ljubavi prema Poslaniku mevlud se uči u mubarek noćima i drugim

prigodama, u džamijama, tekijama, medresama i privatnim kućama. U Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu danas se čuva na desetine primjeraka ovoga spjeva u rukopisnoj formi.

Na našim prostorima dugo vremena se učio *Mevlud* Sulejmana Čelebija, napisan u 15. stoljeću, na osmanskome turskom jeziku. Kako se javlja potreba za razumijevanjem mevludskog teksta od strane širih narodnih masa, tako nastaju prijevodi Čelebijevog mevluda, ali i autorski spjevovi mevluda na našem jeziku. Ali-dede Bošnjak je još u 16. stoljeću napisao mevlud na turskom jeziku. Prvi mevludski spjev napisan na bosanskom jeziku je *Mevlud* hafiza Salih-efendije Gaševića. Gašević ga je napisao po uzoru na *Mevlud* Sulejmana Čelebija, a neki stihovi su upravo prijevod Čelebijevih stihova. *Mevlud* hafiza Salih-efendije Gaševića smatra se biserom bošnjačke alhamijado književnosti. Prvi put je štampan 1878. godine i uvijek je bio predmetom interesa naučne javnosti i mnogobrojnih kritičkih osvrti i analiza.

U radu koji ovdje predstavljamo, Emrah Seljaci nudi kritičku obradu i naučnu valorizaciju do sada nepoznatog rukopisnog primjerka *Mevluda* hafiza Salih-efendije Gaševića. Radi se o rukopisnom alhamijado tekstu, tj. primjerku pisanom rukom, arapskim pismom, na bosanskom jeziku, čiji je prijepis završen 12. rebiul-evvela 1290/10. maja 1873. godine. Prema činjeničnom stanju, Seljaci zaključuje da se vrlo vjerovatno radi o autografu. Ovaj rukopis se čuva u arhivu Medžlisa Islamske zajednice Bijelo Polje, u Crnoj Gori.

Seljaci se u pripremi ove studije koristio ekskluzivnim, do sada nekorisćenim i naučnoj javnosti nepoznatim primarnim izvorima, dokumentima iz Osmanskog arhiva, tako da ponuđeni rezultati uveliko prevazilaze naučna saznanja koja smo imali iz do sada objavljenih radova o hafizu Salihu Gaševiću i mevludu općenito.

U *Uvodu* priređivač naglašava važnost, značaj i sveprisutnost mevludskog štiva na našem prostoru, upoznaje nas s mevludom općenito, porijeklom i značenjem riječi mevlud, mevludom kao književnom vrstom, historijskim razvojem u svijetu i na našim prostorima, te s fenomenom samog izvođenja mevluda u našim krajevima. Seljaci nas potom upoznaje s dva najviše korištena i često kombinirana mevludska spjeva kod nas, mevludom *Vesiletun-nedžat* Sulejmana Čelebija i *Mevludom* hafiza Saliha Gaševića, ali i s drugim autorskim djelima i obradama mevluda od strane bošnjačkih autora.

Kako se do sada pouzdano znalo da je Gašević rođen u Nikšiću, a kao moguće godine rođenja navođene su 1850, 1851. i 1855, u poglavlju *Životopis i djela hafiza Saliha Gaševića*, pored već poznatih i pouzdanih činjenica iz Gaševićeve biografije, Emrah Seljaci nam otkriva i nove podatke, do sada nepoznate javnosti, i rješava dugogodišnje naučne nedoumice oko godine Gaševićevog rođenja. Iz *sidžil-i ahval* deftera nam donosi faksimil Gaševićeve

biografije na osmanskome jeziku i njezin prijevod, kao i djelimičnu transkripciju. U ovom izvoru pronalazimo zvaničan podatak da je Gašević rođen 15. redžeba 1269, tj. 24. aprila 1853. godine, a saznajemo i ime njegova oca, što je također ekskluzivan, u naučnoj literaturi nepoznat podatak. Do sad je bilo poznato da je Gašević obavljao službu šefa finansija u Nikšiću, te kajmakama u Ljumi i Kolašinu. Seljaci nam, međutim, tabelarno i vrlo pregledno, donosi detaljne podatke o ostalim službama koje je Gašević obavljao, periodima službovanja, te iznos plaće koju je primao. Također, istražujući arhivsku građu Osmanskog arhiva, Seljaci dolazi do dokumenata koji nam svjedoče da je Gašević bio odlikovan prestižnim državnim odlikovanjima od strane sultana i crnogorskog kralja. Na osnovu svih biografskih podataka uviđamo da je bio i izrazito cijenjen državni službenik.

Pored fotografije Gaševićevog nišana, ovdje je naveden i tekst epitafa na osmanskome turskom jeziku, njegova transkripcija i prijevod, a ukazano je i na pogrešne podatke, odranije prihvaćene u literaturi, o mjestu Gaševićevog mezara i o zapisu na njegovom nišanu.

U poglavljima *Općenito o rukopisnom primjerku Gaševićevog Mevluda, Ortografske karakteristike rukopisa i Jezičke karakteristike* predstavljen je rukopis kroz informacije o njegovom porijeklu i kataloškom opisu, te data analiza sadržaja i detaljna naučna analiza ortografskih i jezičkih karakteristika teksta. Na osnovu obrade teksta *Mevluda* Saliha Gaševića, koju je ranije uradio Fehim Bajraktarević, citirani su bejtovi i poglavlja koja nedostaju u rukopisnom primjerku *Mevluda* koji je bio predmet autorovog istraživanja. Urađena je usporedba teksta s drugim izdanjima, te ukazano na mjesta u kojima se tekst razlikuje.

Posebno su istaknute i pojašnjene sljedeće jezičke karakteristike rukopisa: sandžački dijalekat bosanskoga jezika, upotreba turcizama, arapske i perzijske rečenične konstrukcije, upotreba arhaizama i nestandardnih leksema, upotreba ijekavice i ekavice i mjestimično narušen metar i rima.

Slijedi *Transkripcija/Transliteracija* teksta *Mevlud-i šerifa* s arapskog pisma na latinicu, uporedo s kolor faksimilima rukopisa. Skrenuta je pažnja na nečitko ili nestandardno napisane riječi.

Na kraju studije naveden je *Tumač turcizama i manje poznatih riječi*, te *Bibliografija*, s bogatim popisom literature korištene u radu. Djelo se završava kratkom *Biografijom* priređivača.

Recenzije ovoga rada potpisuju prof. dr. Kerima Filan i mr. Said Š. Šabotić, dok je predgovor napisao Ajdin Rakić.

Neupitan je doprinos ove studije Emraha Seljacija izučavanju kulturne i duhovne historije Bošnjaka. Vrijednost djela ogleda se i u naučnoj akribiji kojom je obogaćeno, te komentarima i objašnjenjima zasnovanim na

prvorazrednim izvorima i literaturi, što će ga zasigurno učiniti nezaobilaznim materijalom za buduća naučna istraživanja u ovoj oblasti.

Izudina Zukorlić

Elvir Duranović, BOŠNJACKO ŽIVLJENJE ISLAMA : OBIČAJI I POBOŽNE PRAKSE, Institut za tradiciju Bošnjaka, Sarajevo, 2021, 376 str.

„Malo ima naroda u svijetu koji onako iskreno, onako odano i sa uvjerenjem ljube svoju vjeru kao što je ljube bosanski muslimani. On živi i umire za svoju vjeru i ničim ga ne možeš toliko uvrijediti koliko povredom njegove vjere i vjerskih osjećaja. On se uzda u dragoga Boga, velikog Allaha, pa ako zatreba on će ravnodušno podnijeti sve boli ovoga svijeta, on će za vjeru svoju žrtvovati sav svoj imetak, on će dati i život svoj za svetinje svoje.” Ovim riječima je Antun Hangi, prije više od sto dvadeset godina, u prvoj knjizi o običajima muslimana Bosne, opisao odnos Bošnjaka naspram vjere.

Kao nastavak ovog, i još nekolicine proučavanja u polju tradicije svojstvene vjeri bosanskohercegovačkih muslimana, dr. Elvir Duranović objavio je još jednu studiju koja obrađuje ovu temu. Ovaj put djelo analizira današnje savremene vjerske običaje i pobožne prakse s komparacijom i osvrtom na prošlost. Kako sam autor kaže, djelo je prvo u nizu njegovog naučnog istraživanja i bavi se kontinuitetom vjerskih običaja i praksi Bošnjaka, a obrađuje vjerske običaje iz graničnih životnih situacija. Drugi dio studije će obrađivati vjerske prakse, a treći, kao sinteza prethodnih dviju knjiga i ishodišta, objeđinit će radove autora diferentnih naučnih disciplina, koji će se baviti ovom temom.

Vjerska tradicija Bošnjaka u svom temelju ima čvrsto postavljenu islamsku praksu kroz obrede koje prakticira, čuva, prenosi, ali i obogaćuje etničkim, kulturnim i lokalnim posebnostima. Zbog toga je autor u uvodu dao i napomenu da izraz „običaj” kroz tekst knjige predstavlja formu koju je određeni vjerski obred poprimio unutar islamske tradicije, a nikako ne predstavlja pomoćni šerijatski izvor islamskog prava. Intencija je, kroz utjecaj historijskog, kulturnog i društveno-političkog dešavanja, ukazati na promjenljivost vjerskih običaja, njihovo nastajanje i nestajanje, kao i transformaciju, za razliku od vjerskih obreda koji, suštinom i formom, ostaju postojani i nepromjenljivi. Produkt ovakvih informacija su saznanja o obimu povratka tradiciji, vjerskoj radikalizaciji ili evropeizaciji Bošnjaka u današnje vrijeme.

Knjiga je rezultat višegodišnjeg opsežnog naučnog istraživanja (2017–2020), kao tačke polaznice evidentiranja različitih formi vjerskih obreda, te njihovih nijansi i razlika, na cjelokupnom bosanskohercegovačkom prostoru (Velike Kladuše, Cazina, Bužima, Bosanske Krupe, Ključa, Banje Luke, Prnjavora, Jajca, Bugojna, Gornjeg Vakufa, Travnika, Zenice, Prozora, Mostara, Blagaja, Čapljine, Ljubuškog, Konjica, Sarajeva, Gračanice kod Visokog, Olova, Živinica, Tuzle, Gračanice kod Tuzle, Srebrenika, Kalesije i Brčkog). Anketom su objedinjeni odgovori na 169 pitanja, u formi intervjua, od 55 osoba.

Knjiga ima pripovjedački stil, gdje se mjestimice prati jedan lik ili više njih kroz određeni događaj koji uključuje primjenu vjerskog običaja. Istovremeno, običaj je kroz prizmu obreda analiziran i definiran kroz izvore, od njegova nastanka do manifestacije. U ovom dijelu istraživanja obuhvaćeni su vjerski običaji iz graničnih životnih situacija, kao što su rođenje djeteta, brak, društveni odnosi, liječenje bolesti i smrt, od kojih posljednja spomenuta tema zauzima i najveći dio knjige.

Od autorā Antuna Hangija, Envera Mulahalilovića, Muhameda Hadžija-hića, Aiše Softić, Tone Bringa, Davida Heniga i mnogih drugih, te brojnih pisanih analitičkih zaključaka u formi knjiga, članaka, reportaža i slično, afirmiše se i potvrđuje bogata lepeza raznovrsnih aspekata urbane i ruralne islamske tradicije Bošnjaka, koja je dijelom prenesena i na stranice ove knjige.

Ovakva istraživanja imaju za cilj pokazati svu otvorenost i tolerantnost ovog naroda kao dio njegovog identiteta, nasuprot savremenih i, počesto, zlonamjernih tendencija da ih se pokaže destabilizirajućim i radikalnim faktorom ovog područja. Djelo je i svojevrstan poziv svim znatiželjnim istraživačima vjerske zbilje da, koristeći nove alate i analize, dublje proniknu u ovu, još uvijek neistraženu, zonu bosanskohercegovačkog života i vjerodostojno je prenesu na papir.

Fatima Tinjak

Sakib Kurtić, TEŠANJSKI LEKSIKON, Planjax komerc, Tešanj, 2021, 371 str.

Napisati bilo koji leksikon nije lahko niti jednostavno. To je, zaista, težak, rudarski posao. Naime, riječ je o dugotrajnom poslu koji iziskuje vrijeme, pažnju, posvećenost, strpljivost, pedantnost, znanje, podatke, činjenice, koncentraciju i informacije. Po svojoj definiciji, leksikon kao leksikografsko djelo pledira na ukupnost, sveobuhvatnost, zaokružen pregled znanja općeg ili strukovnog karaktera. Također, iziskuje vještinu konciznog a preciznog

naučnog izražavanja, prikazivanja i tumačenja npr. vlastitih i drugih imena, historijskih događaja i pojava, društvenih procesa, ili, pak, stručnih pojmova i termina u natuknicama (jedinicama, odrednicama) koje podliježu strogim kriteriološkim mjerilima. Naravno, navedeno zavisi i od toga o kojoj i kakvoj vrsti leksikona je riječ: općem, stručnom, posebnom, biografskom, biobibliografskom itd.

Zbog toga je pisati leksikon pravi izazov kojeg često prate savladive i nesavladive prepreke. Prvo, valja sve relevantne činjenice i podatke sakupiti, zatim ih oblikovati u natuknice, a potom ih, obično abecednim redom, sabrati u jedan leksikon. Pri ovom poslu podaci se navode dosljedno, tačno i precizno, tj. izbjegavaju se vrijednosni sudovi autora ili autorā leksikona, kao i najmanji mogući vid manipulacije činjenicama, njihovog ideološkog retuširanja, preoblikovanja, usmjeravajućeg razumijevanja, političko-ideološkog tumačenja i sl. Jednostavno, leksikoni govore sami za sebe o onome o čemu govore i daju objektivnu sliku i prikaz predmetnog sadržaja. Svako *inter i ekstra* skrnavi izvornu intenciju leksikona. Nažalost, ima i takvih oskrnavljenih leksikona, kao što je to, npr., beogradski *Pojmovnik islama* Radeta Božovića i Vojislava Simića (Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2003). Ovaj *Pojmovnik islama*, zapravo rječnik, ima blizu 1.200 odrednica. Štampan je latinicom, a jedinice su poredane po azbučnom redoslijedu.

Posljednjih godina na bosanskohercegovačkom jeziku pojavili su se leksikoni vrijedni intelektualne pažnje i izuzetni leksikografski zapisi. Za ovu priliku izdvojio bih, recimo, *Leksikon znamenitih Bošnjaka* Nazifa Veledara (BZK „Preporod”, Sarajevo, 2017), nedavno preimenovan i objavljen pod naslovom *Enciklopedija Bošnjaka*, u dva toma koji sadrže imena nekoliko hiljada ljudi, kao i mnogih drugih informacija (izd. Udruženje Bosanski kulturni centar u Prijedoru i Fondacija za stipendiranje učenika i studenata „Idriz Jakupović”, 2021), zatim *Leksikon bošnjačke uleme* Ahmeda Mehmedovića (Gazi Husrevbegova biblioteka, Sarajevo, 2018), koji sadrži 1859 imena alima Bošnjaka sa njihovim biografskim i bibliografskim podacima. Potom vrlo ambiciozni i *živi* projekt biografskog leksikona pod naslovom *Ko je ko u Bosni i Hercegovini* (drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje u dva toma), koji sadrži preko četiri hiljade fotografija i biografija istaknutih ličnosti iz svih sfera ljudskog djelovanja. Najavljeno je i treće dopunjeno i izmijenjeno izdanje (izd. Izdavačko-štamarska kuća Planjax komerc, Tešanj, 2018). Ovdje treba spomenuti i slavni *Leksikon islama* Nerkeza Smailagića (Svjetlost, Sarajevo, 1990), zato što je nedavno doživio i svoje reizdanje („Kupola”, Sarajevo, 2021). I, naravno, neću zaboraviti veliko i kapitalno djelo bosanskohercegovačkog književnika Valerijana Žuje pod naslovom *Leksikon Sarajeva*, u dva toma, obima blizu 1000 stranica, sa oko 100.000 činjenica relevantnih za glavni grad države Bosne i Hercegovine (Mediapress: Buybook, Sarajevo, 2009).

Na našu radost, i Tešanj, tj. tešanjski prostor, dobio je svoj leksikon pod naslovom *Tešanjski leksikon*, čiji je autor Sakib Kurtić. Prvo, nekoliko deskriptivnih opaski: *Tešanjski leksikon* sadrži biografske podatke o 1.201 osobi te 463 leksikografska zapisa o tešanjskim naseljima, ustanovama, firmama, preduzećima, vjerskim objektima, spomen-obilježjima, političkim strankama, udruženjima, društvima, toponimima i dr. Svi ovi zapisi dati su abecednim redoslijedom, s koncizno iskazanim podacima. *Leksikon* sadrži i veliki broj fotografija ličnosti, sjedišta ustanova, firmi ili određenih toponima uvrštenih u njegov sadržaj. Nakon svake odrednice naveden je izvor odakle su podaci preuzeti ili obrađeni.

Na početku *Leksikona* autor daje svoje „Prethodne napomene” (str. 5-7) u kojima nas upoznaje s radom na *Leksikonu* „od najmanje pet godina istraživačkog rada”; o metodološkim dilemama, preprekama i problemima sa kojima se suočavao („ipak sam pristupio leksikografskoj obradi općeg karaktera leksikografskih činjenica Tešnja i tešanjskog kraja”); o raznovrsnoj strukturi i sadržaju *Leksikona* i priznanju (kao i izvinjenju) da „i pored iscrpljujućih pokušaja da neke relevantne činjenice zauzmu mjesto u *Leksikonu*, do nekih ipak nisam uspio doći”, informiše nas autor; o izvorima i literaturi koju je koristio (precizno govoreći: 96 knjiga, 9 enciklopedija, rječnika, leksikona i zbornika, veći broj glasnika, časopisa, dokumenata, biltena i listova te brojni internet sajtovi); o kriteriološkim mjerilima koje je odabrao kada su u pitanju ličnosti uvrštene u *Leksikon*, a čiji biografski i biobibliografski zapisi čine najveći dio ovog *Leksikona* i zato se po svojoj dominantnoj karakteristikici može smatrati i biografskim leksikonom.

Kurtić navodi da su u *Leksikonu* zastupljene ličnosti kroz sve historijske periode, „koje su relevantne i vezane za tešanjski kraj: državnici (činovnici), načelnici, gradonačelnici, političari, direktori preduzeća, ustanova (škola, zdravstvenih i drugih ustanova i sl.), ljekari specijalisti, znanstvenici (doktori i magistri nauka, univerzitetski profesori i sl.), istaknuti sportisti i radnici, istaknuta tešanjaska ulema, književnici, slikari, vojna lica (ratni komandanti), zlatni ljiljani, ratne jedinice (OG, divizija, tešanjске ratne brigade), političke stranke, glumci, muzičari”.

Na kraju *Leksikona* autor je donio: a) indeks imena (str. 333-346), b) indeks ostalih leksikografskih zapisa (str. 347-353), c) skraćenice korištene u knjizi (str. 355-358), izvore i literaturu (str. 359-365), d) svoju biografiju, „O autoru” (str. 367) i e) zahvale institucijama i pojedincima koji su pomogli autoru u njegovom radu na *Leksikonu*. Recenzenti knjige su dva akademika: prof. dr. Nedžad Korajlić i prof. dr. Džemal Najetović, koji su se veoma pohvalno izrazili o *Tešanjskom leksikonu*. Akademik Najetović ističe kako je ova knjiga – kako se navodi na zadnjoj korici *Leksikona* – „svojevrсно ogledalo fizičkih i pravnih subjekata koji su humanizirali svoje određenosti

i djelatnosti u korist šire zajednice”. Za akademika Korajlića, „ova knjiga je jedinstvena u tešanjskom teritorijalnom okviru”.

Izdavač *Leksikona* je Izdavačko-štamarska kuća Planjax komerc d.o.o. iz Tešanja, odnosno sela Bobare, koja svojom izdavačkom politikom i projektima ruši sve barijere lokalizma i perifernosti, promovirajući i promičući kvalitet i univerzalno kulturno dobro za sve ljude.

Tešanjski leksikon Sakiba Kurtića po svojoj strukturalnoj organizaciji, metodološkom pristupu i izvorima ispunjava sve uvjete i zahtjeve naučnoistraživačkog rada. Našem autoru ovo nije prvijenac u tom smislu; već je napisao nekoliko knjiga (*Adem-aga Mešić u svom vremenu*, *Svjedoci – poginuli borci općine Tešanj 1992-1995*, *Ratni vojni invalidi općine Tešanj 1992-1995*, *Lepenica – naselje višestoljetnog života*, *U ime istine – Tešanj 1992-1995*) i stručnih tekstova. Karakteristike u vezi s nastajanjem i pisanjem leksikona, a o kojima smo dali nekoliko natuknica na početku ovog teksta, vidljive su i u Kurtićevom *Leksikonu*.

Ovaj *Leksikon* predstavlja nemjerljivi i trajni doprinos afirmaciji ličnosti, ustanova, toponima i drugih relevantnih činjenica tešanjskoga kraja. U njemu su zapisi o tim činjenicama koji pripadaju prošlosti (daljoj i bližoj) i aktualnoj sadašnjici. Zapravo, leksikon je takva vrsta teksta koji je trajno otvoren, na što i autor ukazuje u svojim „Prethodnim napomenama”. Drugim riječima, nijedan leksikon, po svojoj naravi, nije ni savršen ni završen; zato on i jeste zapis u određenom vremenu koje zrcali to i prošlo vrijeme.

Objektivnost, jasnost i jednostavnost leksikografskih zapisa *Tešanjski leksikon* čine dostupnim širokom krugu zainteresiranih čitalaca, kako onih s prostora tešanjskog kraja tako i onih koji nemaju tu teritorijalnu odrednicu. On ostaje kao vrijedan i neizbrisiv historijski dokument o ljudima tešanjskog kraja i njihovim stvarnostima, uspjesima, podvizima, ostvarenjima i realiziranostima u određenim vremenu, odnosno vremenima, i prostoru.

Poseban pak značaj ovog *Leksikona* vidim u tome što se njime evidentira, bilježi ili zapisuje ono što je uistinu vrijedno da se zapiše, što treba da se zna, što treba da traje i da se ne zaboravlja. Naime, sve ono što se ne zapiše, da parafraziram Mula Mustafu Bašeskiju, postaje zaborav, privid, nestajanje.

I, na kraju, vjerujem da će ovaj *Leksikon* biti poticaj, između ostalog, da se, u dogledno vrijeme, pristupi izradi reprezentativne monografije Tešnja i njegove okoline. Nadam se da se neće ponoviti neprilike koje su omele prvi pokušaj u tom smislu.

Almir Fatić

KULTURNO-HISTORIJSKI TOKOVI U BOSNI 15-19. STOLJEĆA, Zbornik radova, Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, Sarajevo, 2022, 350 str.

Četvrti naučni skup „Kulturno-historijski tokovi u Bosni 15-19. stoljeća” održan je u periodu od 11. do 15. oktobra 2021. u organizaciji Orijentalnog instituta Univerziteta u Sarajevu. U okviru izdavačke djelatnosti ovog instituta 2022. godine objavljen je zbornik sa 14 radova izloženih na skupu. Zbornik otvara *Uvodnik* dr. Amine Šiljak-Jesenković koja je bila na čelu organizacije Četvrtog naučnog skupa „Kulturno-historijski tokovi u Bosni 15-19. stoljeća”.

Kako je skup prvobitno planiran za održavanje tokom 2020. godine, kao dio obilježavanja 70. godišnjice postojanja Orijentalnog instituta, slijedi rad naslova „Naučni doprinos istraživača Orijentalnog instituta” autorice dr. Sabahete Gačanin. Rad je izložen u sklopu sesije čiji je cilj bio podcrtati značaj Orijentalnog instituta i njegovih istraživača u proučavanju kako opće tako i kulturne historije Bosne i Hercegovine osmanskog perioda. Gačanin je ukazala i na važnost istraživačkih rezultata Instituta u oblasti arabistike, turkologije i iranistike, naglašavajući potrebu za njegovim očuvanjem. Nakon članka dr. Gačanin, slijedi pet radova iz oblasti filologije i osam iz oblasti historije i kulturne historije.

Dr. Berin Bajrić autor je rada „Intelektualni i duhovni univerzum Ali-dede Bošnjaka” u kojem nastoji da kroz analizu Ali-dedeovog djela *Muḥādara al-awā'il wa musāmara al-awāḥir* ukaže na njegovu širinu i otvorenost prema različitim shvatanjima i tumačenjima historije, religije i kulture. Dr. Amina Šiljak-Jesenković u radu pod naslovom „Naš Yunus/Junus: Yunus Emre, Ašik Yunus i bosanski derviši na tragu Yunusa” pokušava utvrditi koji je stepen popularnosti Yunus Emrea na našim prostorima kroz uvid u prijepise ilahija koje su potpisane sa mahlasom Yunus. Rijana Jusufbegović autorica je rada iz oblasti filologije „Bosansko-turski rukopisni rječnik iz Narodne biblioteke ‘Sv. Ćirilo i Metodije’ u Sofiji”, u kojem analizira rukopisni primjerak tursko-bosanskog rječnika iz 19. stoljeća koji se čuva u spomenutoj biblioteci. Dr. Jasmin Hodžić svojim radom „Bosanski jezik i školstvo u Bosanskom vilajetu – sociolingvistički pristup” na osnovu arhivske građe i odabrane literature obrađuje sociolingvistički aspekt statusa maternjeg jezika i školstva pred sami kraj osmanske uprave nad Bosnom.

Sljedeću skupinu čine radovi iz oblasti historije i kulturne historije koji su poredani hronološki. Dr. Adnan Kadrić u radu „Opis Husrev-bega i njegove uloge u osvajanju Beograda 1521. i Boju na Mohaču 1526. u jednoj Matrak-

čijinoj *Sulejman-nami* i Pečevijinoj *Historiji*” analizira dva značajna izvora narativnog karaktera i podatke koji oni donose o bosanskom sandžakbegu Gazi Husrev-begu. Rad dr. Muamera Hodžića „O fenomenu kahve i mjestima gdje se pila u Bosni u 16. i 17. stoljeću” prati hronologiju i način širenja kahve po Osmanskom Carstvu, s naglaskom na prisustvo ovog napitka u Bosanskom ejaletu. Nihad Dostović u radu „Sudski spor iz 1644-46. godine o navodno iskopanom blagu u Visorima” donosi transliteraciju, prevod i analizu jednog hudžeta koji se čuva u Tuzlanskom sidžilu iz 1644-66. godine koji govori o navodno iskopanom blagu koje je predmet sudskog spora. Radom „Vojno-diplomatska aktivnost trebinjskog kapetana Osman-paše Resulbegovića od 1699. do 1718. godine” Alen Zečević problematizira diplomatsku saradnju i korespondenciju Osman-paše s Dubrovnikom u kontekstu ratnih zbivanja na dubrovačko-osmanskoj granici na prelazu iz 17. u 18. stoljeće. Marija Andrić s Istorijskog instituta Beograd u svom radu „Recommended by the Ottoman Empire: Bosnian merchants between Sarajevo and Venice (XVII–XVIII century)” skreće pažnju na trgovinu između Venecije i Osmanskog Carstva kroz analizu pisama koje su osmanski službenici slali Venecijancima.

Rad dr. Ene Begović-Sokolija, naslovljen „Sultan kao *vis major* – predodžbe o osmanskoj vlasti u samostanskim ljetopisima bosanskih franjevacu iz 18. stoljeća”, analizira tri ljetopisa nastala u samostanima bosanskih franjevacu s ciljem da se nastoji rekonstruirati genezu narativa o Drugome u Bosni 18. stoljeća. Sličan cilj ima i rad dr. Edina Radušića „Da li su bosanski muslimani Turci? Percepcija bosanskohercegovačkih muslimana 19. stoljeća u britanskom novinskom diskursu” u kojem je promatrana percepcija identiteta bosanskohercegovačkih muslimana u odnosu prema „Turcima” te u odnosu prema nemuslimanskom stanovništvu u Bosni. Dr. Dževad Drino s Univerziteta u Zenici svojim radom pisanim u čast prof. dr. Fikreta Karčića „Rimskopravni elementi u osmanskom građanskom zakoniku (medželle i ahkjāmi šerijje)” ukazuje na odjeke najvećeg antičkog pravnog sistema u prvoj službenoj kodifikaciji građanskog prava u Osmanskom Carstvu. Posljednji autor u Zborniku, Amir Krpić iz Tuzle, u radu naslova „Provedba osmanske uredbe o vilajetima u Zvorničkom sandžaku” analizira primjenu osmanskih uredbi o vilajetima iz 1867. i 1871. godine u jednom području Bosanskog vilajeta.

Radovi objavljeni u ovom Zborniku pisani su na osnovu izvorne građe i donose neke nove informacije o kulturno-historijskim tokovima u Bosni pod osmanskom upravom. Napori autora navedenih radova zasigurno produbljuju naša znanja i nesumnjivo su vrijedan doprinos domaćoj nauci.

Emina Mostić

Hamdija Kreševljaković, NEKROLOZI, ur. Amer Maslo, Rekultura, Sarajevo, 2022, 275 str.

Izdavačka kuća *Rekultura* iz Sarajeva započela je 2019. godine rad na promociji djela od izuzetnog značaja koja se objavljuju u ediciji *Bosanski klasici*. Do sada su objavljene dvije knjige akademika Hamdije Kreševljakovića, i to: *Sarajevo za vrijeme austrougarske uprave (1878-1918)* (2019), te *Sarajevo u doba okupacije Bosne 1878.* (2021). Novom knjigom cilj je bio okupiti na jedno mjesto, a zatim znanstvenoj i široj čitalačkoj publici predstaviti nekrologe koje je Hamdija Kreševljaković pisao o mnogobrojnim ličnostima.

U uvodnoj studiji (str. 7-41), koju potpisuje historičar i urednik ovog izdanja Amer Maslo, nudi se uvid u Kreševljakovićev razvoj kao istraživača i naučnika, ukazujući na njegove veze i odnose s drugim bitnim ličnostima iz svijeta nauke njegovog vremena, poput Safvet-bega Bašagića, Ferde Šišića, Muhameda Hadžijahića, Mehmeda Handžića i dr. S obzirom na nedostatak ozbiljnih istraživanja, rekonstrukcije života Hamdije Kreševljakovića i analize njegovih radova, može se reći da ovaj tekst Amera Masle predstavlja do sada najznačajniji rad u vezi s biografijom akademika Kreševljakovića. Uz to, Maslo donosi nekoliko zanimljivih zapisa koje su Kreševljakovićevi suvremenici ostavili o njemu. Upravo se iz toga da zaključiti da je, u konačnici, riječ o jednoj krajnje osebujnoj ličnosti koja je svojim znanjem, marljivošću, radom, ali posebno skromnošću mnoge poticala na razmišljanje o sebi samom. U tom kontekstu gledano, izuzetno je važno šta je jedna takva persona, kakav je bio Kreševljaković, imala kazati o drugima.

Centralni dio knjige (str. 42-251) pripada nekrolozima Hamdije Kreševljakovića koji su prezentirani hronološki, prema datumu objavljivanja, počevši od prvog nekrologa, objavljenog u *Bosanskoj vili* 1910. godine i posvećenog Vuku Pećancu, do posljednjeg, objavljenog u *Glasniku islamske vjerske zajednice* 1956. godine, posvećenog hadži Hasan-ef. Hadžimuhamedagiću. Kreševljaković je svoje nekrologije pisao tako da su oni mnogo više od prigodnog i oproštajnog teksta. U njima je zastupljen niz zanimljivih priča iz života pojedinaca i napose informacija o osobama koje su umrle, a s obzirom na to da se u određenom broju radi i o ličnostima koje nisu pripadale nužno elitnim krugovima društva, može se reći da su upravo njegovi nekrologiji pojedince sačuvali od potpunog zaborava.

U samoj knjizi informacije o životu Hamdije Kreševljakovića dopunio je historičar Nihad Kreševljaković svojim pogovorom (str. 255-266), koji je, s obzirom na porodičnu povezanost autora s Hamdijom Kreševljakovićem, čitaocima ponudio niz događaja iz života Hamdije Kreševljakovića koji su privatne prirode i drugačije ne bi bili poznati javnosti. U cijelosti, njegov

tekst predstavlja rekonstrukciju porodične prošlosti od dolaska u Sarajevo do kraja 20. stoljeća, te mjesto i ulogu Hamdije Kreševljakovića u toj porodičnoj povijesti.

Na kraju, potrebno je reći da *Nekrolozi* Hamdije Kreševljakovića predstavljaju važnu publikaciju iz najmanje dva razloga. Prije svega, riječ je o publikaciji čiji koncept eksploatacije nekrologija koje je pisao jedan autor rijetko susrećemo u historiografiji i koja kao takva može poslužiti za izradu sličnih publikacija vezanih za druge autore. Pored toga, neupitna važnost leži u tome da se na jednom mjestu, široj čitalačkoj publici, daju na uvid tekstovi Hamdije Kreševljakovića koji su djelimično bili zaboravljeni. U suštini, ova knjiga ima potencijal da bude korisna i interesantna kako naučnom tako i širem čitalačkom auditoriju, a to se naročito odnosi na sve one koji uvažavaju život i djelo akademika Hamdije Kreševljakovića.

Ajdin Muhedinović